

Marta Nowak

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

e-mail: marta.nowak@ue.wroc.pl

RACHUNKOWOŚĆ W SŁUŻBIE SPRAWIEDLIWOŚCI A SPRAWIEDLIWOŚĆ W RACHUNKOWOŚCI

ACCOUNTING AT THE SERVICE OF JUSTICE VS. JUSTICE IN ACCOUNTING

DOI: 10.15611/pn.2017.471.31

JEL Classification: A12, M40, M41, M42

Streszczenie: Artykuł łączy problematykę etyki i rachunkowości. Postawiono następujące cele badawcze: wyjaśnienie pojęcia sprawiedliwości i różnych sposobów jej rozumienia; przedstawienie możliwości wykorzystania rachunkowości w realizacji idei sprawiedliwości; przedstawienie roli sprawiedliwości w rachunkowości. Przeprowadzony wywód oparto na studiach literaturowych z zakresu etyki (w szczególności w odniesieniu do rozumienia pojęcia sprawiedliwości), a zawarty w publikacji dyskurs ma charakter teoretyczny. Wykazano, iż rachunkowość, pomimo realizacji przede wszystkim celu gospodarczego, a więc racjonalno-egoistycznego, może być wykorzystana w celu wdrażania w życie idei sprawiedliwości, w różnych rozumieniach tej ostatniej, a więc w realizacji celu aksjologiczno-społecznego. Wskazano pola do zastosowania rachunkowości w dążeniu do sprawiedliwości oraz zastosowania idei sprawiedliwości w rachunkowości.

Słowa kluczowe: sprawiedliwość, rachunkowość, etyka.

Summary: The paper joins the problem of ethics and accounting. The research goals are following: the explanation of “justice” term and the exploration of its different understanding; the presentation of possibilities of accounting usage for the purpose of realisation of justice idea; the presentation of the role of justice in accounting. The reaearch is based on the ethical literature study (esp. relating to justice) and it has theoretioal charater. The author proves the hypothesis that accounting, although its main goals are understood in the terms of economy and are therefore rational and egoistic, can be also used as serving justice (for different understandings of justice). Therefore accounting can also fulfil the axiological and societal goal. The fields of application of accounting directed to justice are enumerated.

Keywords: justice, accounting, ethics.

1. Wstęp

Połączenie rozważań dotyczących pomiaru gospodarczego z problematyką dotyczącą sprawiedliwości, a więc znajdującą się sferze nauk takich jak filozofia, prawo, nauki społeczne, jest ryzykowna. Jednakże zdaniem autorki niniejszego artykułu działanie takie, jakkolwiek kontrowersyjne, jest równocześnie konieczne. Przesłanką do podjęcia badań zaprezentowanych w artykule jest jednocześnie podkreślenie, zarówno przez teoretyków, jak i praktyków biznesu, także zajmujących się rachunkowością, znaczenia etyki w życiu zawodowym i działalności gospodarczej oraz fakt, iż wiele problemów zaliczających się do życia gospodarczego oraz sfery zawodowej wynika właśnie z problemów związanych z życiem zawodowym, szczególnie ze sprawiedliwością, bądź też poczuciem sprawiedliwości, a w szczególności z często diagnozowanym ich brakiem.

Autorka niniejszego tekstu stawia hipotezę, iż rachunkowość, pomimo realizacji przede wszystkim celu gospodarczego, a więc racjonalno-egoistycznego, może być wykorzystana w celu wdrażania w życie idei sprawiedliwości, w różnych rozumieniach tej ostatniej, a więc w realizacji celu aksjologiczno-społecznego.

Wywód zaprezentowany w artykule będzie miał charakter teoretyczny, bazował na literaturze omawiającej zagadnienie sprawiedliwości i prezentował logikę myślenia od ogółu do szczegółu oraz wykorzystywał wnioskowanie przez analogię. Celami są:

- wyjaśnienie pojęcia sprawiedliwości i różnych sposobów jej rozumienia,
- przedstawienie możliwości wykorzystania rachunkowości w realizacji idei sprawiedliwości,
- przedstawienie roli sprawiedliwości w rachunkowości.

Należy podkreślić, iż w niniejszej publikacji rachunkowość jest rozumiana szeroko, z uwzględnieniem zarówno finansowej, jak i zarządczej, w tym jej nowoczesnych odmian, takich jak rachunkowość międzyorganizacyjna.

2. Pojęcie sprawiedliwości

W sensie najbardziej podstawowym sprawiedliwość była rozumiana jako cecha samej przyrody, wyrażająca się w regularności i powtarzalności pewnych zjawisk, co dawało człowiekowi poczucie przewidywalności ich pojawiania się i sposobu działania [Promieńska 2008, s. 17].

Sprawiedliwość można rozpatrywać jako cnotę w ramach tzw. etyki cnoty. Cnoty są definiowane przez Arystotelesa w *Etyce nikomachejskiej* jako dyspozycje do pewnego rodzaju postanowień [Arystoteles 1996, s. 113, za: Machura 2008, s. 71]. Stwierdza on, że sprawiedliwość jest identyczna z doskonałością etyczną, nie samą w sobie, w znaczeniu bezwzględnym, lecz w stosunkach z innymi ludźmi [Arystoteles 1996, s. 169, za: Machura 2008, s. 72]. Sprawiedliwości przepisywano wyróżnione hierarchicznie miejsce w teorii cnót. Szczególnie wyeksponowała to filozofia grecka,

wiążąc ją z kategorią jedności i właściwych proporcji uczestnictwa w tej jedności. Klasyczne wyodrębnienie cnót, takich jak mądrość, męstwo i umiarkowanie, uzyskiwało swoje zwieńczenie w cnocie sprawiedliwości, integrującej i wyważającej właściwe proporcje udziału w niej każdej z cnót niższego szczebla [Promieńska 2008, s. 19].

Tomasz z Akwinu uznawał sprawiedliwość za cnotę wprowadzającą porządek w sprawach dotyczących stosunków jednych ludzi do drugich. Oznacza pewne wyrównanie, na co wskazuje jej nazwa *iustitia*, pochodząca od *iustari*, „wyrównywać” [Tomasz z Akwinu 1966, s. 8].

Sprawiedliwość rozumiana w duchu konserwatywnym oznacza zasadę moralną i prawną [Probuca 2008, s. 77]. Jest ona najgłębszą zasadą regulatywną leżąca u podstaw wszelkich relacji międzyludzkich. Zrozumienie idei sprawiedliwości moralnej zaś jest warunkiem *sine qua non* wprowadzania innych typów sprawiedliwości: prawnej lub społecznej [Probuca 2008, s. 80]. Uważa się, iż istnieją reguły określające działanie sprawiedliwe, których naruszenie uprawnia do zastosowania sankcji zmuszających do przestrzegania reguł [Czarnecki 2008, s. 19].

M. Magdziak stwierdza, iż w celu określenia jakiegoś czynu jako „sprawiedliwego” (i odpowiednio, „niesprawiedliwego”), powinno się zestawzić ten termin z terminem „czyn słuszny” lub „czyn etycznie dobry” (i odpowiednio „czyn niesłuszny” lub „czyn etycznie zły”). Nie każdy czyn sprawiedliwy jest słuszny i nie każdy czyn niesłuszny jest niesprawiedliwy. Kluczową kwestią jest przeniesienie wartości czynu na wartość podmiotu, który go dokonał, przeniesienie dobra czynów słusznych i zła czynów niesłusznych na podmiot działający. W takim rozumieniu zło czynu niesłusznego, ale sprawiedliwego, nie obciąża (w pełni lub wcale) tego, kto go dokonał. Dlatego czyny sprawiedliwe to czyny zasługujące na usprawiedliwienie, czyli takie czyny, których ewentualne zło etyczne nie obciąża w ogóle lub w części tego, kto je popełnia [Magdziak 2008, s. 85]. W takim ujęciu pojęcie sprawiedliwości jest więc pojęciem wtórnym wobec usprawiedliwienia [Magdziak 2008, s. 85]. Czyny sprawiedliwe to czyny zasługujące na usprawiedliwienie z uwagi na pewną rację, dla której zostały dokonane. Pytanie o to, o jakich czynach orzekać można, że są sprawiedliwe lub niesprawiedliwe, to pytanie o to, dla jakiego typu czynów istnieją pewne racje usprawiedliwiające [Magdziak 2008, s. 85]. Przykładem może być tzw. wojna sprawiedliwa, sama w sobie stanowiąca zło, ale w jakiś sposób usprawiedliwiona. O dylematach z nią związanych pisze np. Ślipko [2010, s. 106–119].

Koncepcja sprawiedliwości według V. Possentiego to sprawiedliwość odbierana jako obiektywna prawda wobec drugiego człowieka, uznanie innego, dostrzeżenie jego godności osobowej, zobaczenie tej godności także w istocie słabej i nieinstrumentalne jej traktowanie [Possenti 1998, 2003, 2004, 2006, za: Rarot 2008, s. 99–106].

Jak zauważa H. Rarot, w wielu językach słowa „prawda” oraz „sprawiedliwość” brzmią podobnie (np. łaciński, niemiecki, rosyjski, polski). W języku polskim przykładem jest słowo „prawy”, znaczący „sprawiedliwy” [Rarot 2008, s. 95–106].

Według Arystotelesa niesprawiedliwie czyni ten, kto odnosi korzyść z cudzej krzywdy [Arystoteles 1996, s. 1130a, za: Magdziak 2008, s. 85].

Jak stwierdza A. Litwiniszyn, trudno skonstruować taką definicję sprawiedliwości, która obejmie wszystkie możliwe jej konteksty. W związku z tym bardziej niż analiza sprawiedliwości wskazana byłaby analiza niesprawiedliwości, której wyrazem jest krzywda [Litwiniszyn 2008, s. 50]. Sprawiedliwość jest wartością społeczną, którą opisuje się za pomocą synonimów lub słów bliskoznacznych, takich jak np. słuszność, uczciwość, bezstronność (obiektywizm) w dziedzinie czynów i przekonań. Niesprawiedliwością jest zatem kłamstwo, obmowa, oszustwo oraz stronniczość, która szkodzi innym [Litwiniszyn 2008, s. 50].

Sprawiedliwość jako kategoria moralna jest ściśle związana z różnymi formami współpracy i współlistnienia: w przestrzeni instytucjonalnej, publicznej i prywatnej. Dwa rodzaje doświadczeń fundują moralny namysł nad sprawiedliwością, a więc doświadczenie zasługi i krzywdy [Podrez 2008, s. 63].

J. Rawls pisze o dwóch zasadach sprawiedliwości. Pierwsza gwarantuje każdemu człowiekowi maksimum wolności, a druga zapewnia i nakazuje opiekę nad osobami znajdującymi się w najgorszym położeniu [Drabarek 2008, s. 41].

A. MacIntyre dochodzi do wniosku, że koncepcje sprawiedliwości oraz praktycznej racjonalności okazują się w znamienity sposób blisko powiązane aspektami szerszego poglądu na życie ludzkie. Każda określona koncepcja sprawiedliwości wymaga określonej koncepcji praktycznej racjonalności jako swojego dopełnienia i odwrotnie [MacIntyre 2007, s. 518].

W ramach badań nad etykami szczegółowymi filozofowie dążą do wyodrębnienia szczegółowych norm sprawiedliwości, które odnoszą się do wybranej społecznej *praxis* [Podrez 2008, s. 63]. W ekonomii pojęcie sprawiedliwości używane jest często w kontekstach szczegółowych. Przykładem mogą być rozważania L. Jasińskiego poszukujące odpowiedzi na pytanie o możliwość sprawiedliwości cen i handlu oraz rozumienia sprawiedliwej gospodarki [Jasiński 2012, s. 13–36, 68–82].

3. Rachunkowość a sprawiedliwość

Powiązanie rachunkowości i sprawiedliwości może mieć charakter dwukierunkowy. Rozważać można kwestie:

- sprawiedliwości w rachunkowości oraz
- rachunkowości w sprawiedliwości.

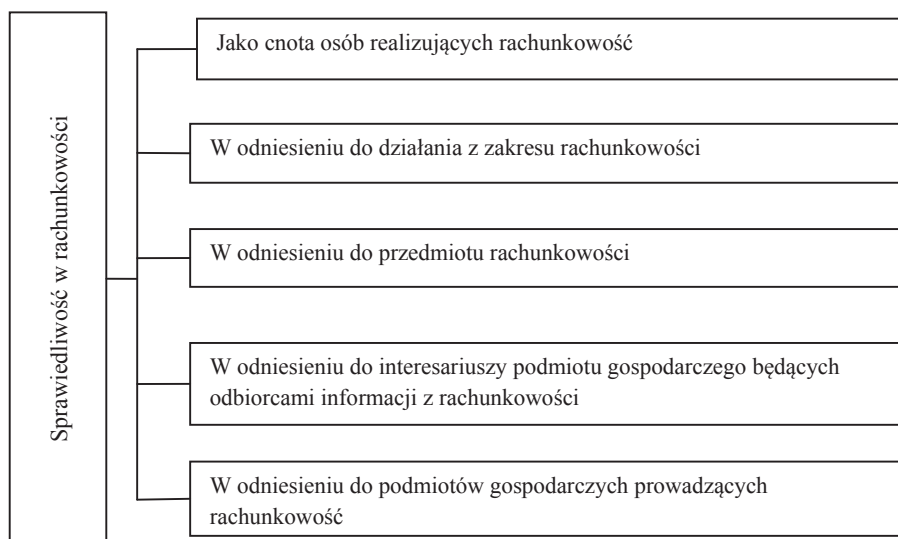
Są one równoznaczne z postawieniem następujących pytań:

1. W jaki sposób w rachunkowości uwzględniana może być idea sprawiedliwości?

2. W jaki sposób w realizacji sprawiedliwości pomóc może rachunkowość?

Możliwości stosowania sprawiedliwości w rachunkowości zaprezentowano na rys. 1.

W odniesieniu do rachunkowości sprawiedliwość może być rozumiana i aplikowana w bardzo różny sposób. Rachunkowość rozpatrywać można w kategoriach moralności w sensie szerszym oraz sprawiedliwości [Nowak 2015, s. 388]. Sprawiedliwość

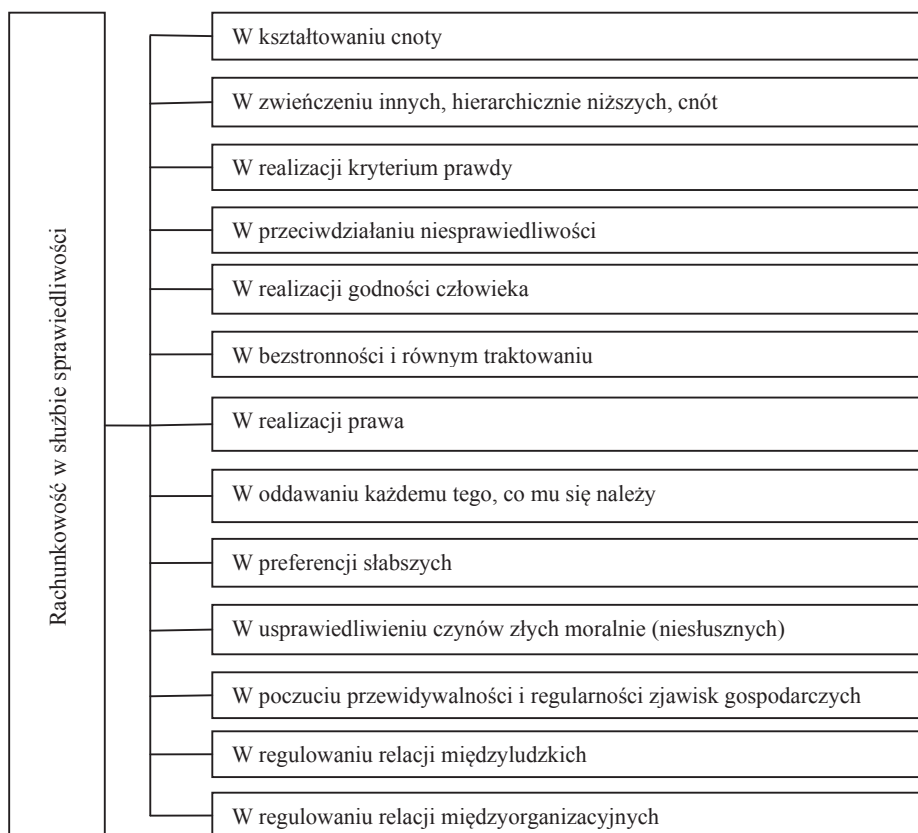

Rys. 1. Sprawiedliwość w rachunkowości

Źródło: opracowanie własne.

jako cnota osoby realizującej rachunkowość bądź tworzącej jej ramy, takie jak np. założowy plan kont w rachunkowości finansowej lub system rachunku kosztów w rachunkowości zarządczej, będzie oznaczała cechy osobowe tej osoby pozwalające na bezstronność. Sprawiedliwość odnoszona może być do konkretnego działania z zakresu rachunkowości, np. sporządzania sprawozdania finansowego (działania księgowego), weryfikacji prawidłowości jego sporządzenia (rewizja finansowa) bądź też odczytania i interpretacji znajdujących się w nich wartości (analiza finansowa). Sprawiedliwość w rachunkowości może także dotyczyć konkretnego przedmiotu, w zakresie którego powadzona jest rachunkowość. Przykładem jest rachunkowość podatkowa, mająca na celu ustalanie wysokości podatku, oraz, w konsekwencji, regulacja zobowiązań w stosunku do podmiotów takich jak państwo i samorząd. Sprawiedliwość rozumiana jako legalność będzie w takim przypadku dotyczyć obliczania podatków zgodnie z przepisami prawa. Sprawiedliwość w rachunkowości rozumiana w kontekście interesariuszy oznaczać będzie przede wszystkim brak manipulacji informacjami z rachunkowości na korzyść jednej grupy interesariuszy i na niekorzyść innej oraz udostępnianie informacji z rachunkowości wszystkim grupom, które powinny mieć do niej dostęp zgodnie z prawem. Sprawiedliwość w rachunkowości odniesiona do podmiotów gospodarczych może się wiązać przede wszystkim z koniecznością stosowania podobnych rozwiązań z zakresu rachunkowości w odniesieniu do tej samej kategorii podmiotów (np. banków, spółek akcyjnych itp.).

Ogólna idea pełnienia przez rachunkowość funkcji służebnej w stosunku do sprawiedliwości zaprezentowana została na rys. 2.

Rys. 2. Rachunkowość w służbie sprawiedliwości

Źródło: opracowanie własne.

Rachunkowość może odnosić się do idei cnoty, w szczególności w rozumieniu Arystotelesa ujmującego ją nie w kategoriach bezwzględnych, ale w relacji do drugiego człowieka. W tym kontekście odzwierciedlenie sytuacji majątkowej i finansowej w sprawozdaniach przedsiębiorstwa pozwala realizować sprawiedliwość wobec różnych jego interesariuszy, którzy na tej podstawie mogą podejmować decyzje. Odnosić się to może do kontrahentów, decydujących o kontynuacji bądź zmianie warunków współpracy, do potencjalnych akcjonariuszy lub udziałowców, podejmujących decyzje o zakupie walorów przedsiębiorstwa, do pracowników decydujących o zmianie pracy.

Sprawiedliwość jako cnota hierarchicznie wyższa od innych, wspierana przez rachunkowość, może doprowadzać także do realizacji cnót niższych. Przykładem może być to, że prawdziwy (sprawiedliwy) obraz sytuacji przedsiębiorstwa wymusza niejako realizację innej cnoty przedsiębiorcy i zarządzającego, jaką jest gospodarność.

Rachunkowość może służyć także przeciwdziałaniu niesprawiedliwości (odnoszeniu korzyści z cudzej krzywdy). W takim ujęciu istotna jest prowadzona ewidencja

rozrachunków, zwłaszcza tych dotyczących kooperantów i pracowników. Rozrachunki z dostawcami stanowią bazę do zapłaty za towary, a z pracownikami – za pracę, w związku z tym prawidłowe ich prowadzenie zapobiega ewentualnej krzywdzie poprzez brak należnego wynagrodzenia lub wypłacenie go w zbyt niskiej kwocie. Mogą one także stanowić podstawę przeciwdziałania krzywdzie (rozumianej jako szkoda) przedsiębiorstwa, poprzez udokumentowanie rozrachunków z dostawcami (a więc np. zapłaty za towar) i odbiorcami. Ponadto w przypadku wystąpienia krzywdy każdej ze stron mogą pełnić rolę dowodową, a więc umożliwić naprawienie krzywdy (np. poprzez otrzymanie materiału, za który zapłacono, lub otrzymanie należnej zapłaty za towar).

Rachunkowość wprost służy realizacji kryterium prawdy. Wyraża to art. 4 ust. 1 ustawy o rachunkowości [Ustawa z 29 września 1994] mówiący o tym, iż jednostki obowiązane są stosować przyjęte zasady (politykę) rachunkowości, rzetelnie i jasno przedstawiając sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy. Zasada wiernego obrazu, czyli przedstawiania prawdziwego odzwierciedlenia przez rachunkowość sytuacji przedsiębiorstwa, jest nadrzędną zasadą rachunkowości. Wobec tego służebna rola rachunkowości w odniesieniu do wartości, jaką jest prawda, przejawia się w głównej zasadzie rachunkowości.

Rachunkowość może również pełnić rolę w sprawiedliwości rozumianej w odniesieniu do realizacji niezbywalnej godności człowieka. W takim kontekście przede wszystkim podkreślić należy jej funkcję w terminowej zapłacie za wykonaną pracę, podstawą której jest odpowiednia ewidencja. Ponadto zauważyć tu należy rolę rachunkowości zarządczej w odniesieniu do kalkulacji wynagrodzeń oraz kalkulacji kosztów związanych z pracownikami i uwzględnienia ich w budżetach. Przykładem może być kształtowanie godnego i bezpiecznego materialnego środowiska pracy i jej warunków, które oczywiście są niemożliwe bez przewidzenia i zaplanowania w budżecie kosztów odnośnych działań, takich jak np. dostosowanie pomieszczeń do potrzeb pracowników niepełnosprawnych.

Rachunkowość może służyć sprawiedliwości odzwierciedlonej poprzez równe traktowanie. Może być to odniesione do pomiaru dokonań wykorzystywanego w premiowaniu pracowników. W takiej sytuacji odpowiednie mierniki, zastosowane do osiągnięć różnych zespołów, będą stanowić podstawę np. do przyznania premii. W związku z tym zniwelowany zostanie subiektywny czynnik w pieniężnym motywowaniu pracowników.

Rachunkowość może być wykorzystywana w stosowaniu prawa. Realizacji rozumianej legalistycznie idei sprawiedliwości służyć może np. śledcza rachunkowość zarządcza. Przykłady jej zastosowania przez biegłych sądowych w praktyce postępowań karnych przedstawia M. Łada [2016, s. 109–124].

Rachunkowość może być wykorzystywana w realizacji prawidłowości rozumianej jako oddawanie każdemu tego, co mu się należy, wyrównywanie. W tej sytuacji przede wszystkim wykorzystywane będą już wcześniej wymienione rozrachunki z różnymi grupami. Ponadto istotne są raporty środowiskowe, których publikowanie

może w pewnym sensie stanowić dowód, podstawę oceny tego, czy przedsiębiorstwo wyrównuje np. szkody wobec środowiska. W oddawaniu każdemu tego, co mu się należy, rolę może pełnić również budżetowanie. Realizacja zapisów budżetu, np. przeznaczanie na określone cele kwot w nim zapisanych, jest oddaniem poszczególnym ośrodkom odpowiedzialności tego, co im się należy zgodnie z planem.

Rachunkowość może być także wykorzystywana w sprawiedliwości rozumianej w kontekście preferencji słabszych. W tym przypadku istotną rolę mogą pełnić raporty CSR. Są one przede wszystkim właśnie informacją o tym, w jaki sposób przedsiębiorstwo, posiadając często większą siłę – finansową, ekonomiczną, organizacyjną i inną – postępuje wobec swoich interesariuszy, którzy są często słabsi, choćby ze względu na słabszą pozycję ekonomiczną, prawną lub brak odpowiednich powiązań i możliwości wpływu na inne grupy.

Rachunkowość może również pełnić rolę w usprawiedliwianiu, uzasadnianiu czynów postrzeganych jako niesłuszne. Za czyn niemoralny społecznie często uznawane jest zwalnianie pracowników, szczególnie w dużej liczbie. W tym przypadku rachunkowość może dostarczyć uzasadnienia podjęcia takiej decyzji. Jej podstawą mogą być analizy kosztowe odnoszące się do struktury zatrudnienia, wykazujące potrzebę zmniejszenia go w konkretnej grupie pracowniczej lub przedsiębiorstwie jako całości. Inny przykład uzasadnienia zwolnień to zła kondycja finansowa przedsiębiorstwa wykazywana w analizie sprawozdań finansowych i przejawiająca się np. zbyt niską płynnością oraz niską rentownością sprzedaży, aktywów i kapitału.

Kolejne ujęcie sprawiedliwości to przewidywalność, regularność pewnych zjawisk, czyli przebieganie ich zgodnie z pewną prawidłowością. W rzeczywistości gospodarczej będzie to rozumiane jako regularność przebiegu procesów gospodarczych i możliwość ich przewidzenia. W tym wypadku dane pochodzące z rachunkowości mogą być wykorzystywane w statystycznym prognozowaniu pewnych zjawisk.

Rachunkowość może być wykorzystana w regulacji stosunków międzyludzkich. Przykładem jest stworzenie układu ośrodków odpowiedzialności i przypisanie poszczególnym osobom odpowiedzialności za koszty, przychody, wyniki, inwestycje, wpływy i wydatki.

W regulowaniu współpracy między przedsiębiorstwami może być pomocna międzyorganizacyjna rachunkowość zarządcza. Jej zakres definiuje M. Łada [2015, s. 93–101]. Rachunkowość ta dotyczyć będzie działania w ramach sieci biznesowych.

4. Zakończenie

Wnioski z zawartego w niniejszym artykule wywodu można sformułować na dwóch płaszczyznach: teoretycznej oraz aplikacyjnej. Nierozzerwalnie łączą się one jednak ze sobą. Teoretyczna konkluzja z przeprowadzonych rozważań wskazuje, iż istnieją bardzo różne sposoby rozumienia terminu „sprawiedliwość”, pomimo to można ją odnieść do szeroko rozumianej rachunkowości. W takim wypadku można mówić zarówno o przyporządkowaniu rachunkowości celu, jakim jest realizacja idei sprawie-

dliwości w życiu gospodarczym, jak i o realizacji wartości, jaką jest sprawiedliwość w samej rachunkowości. W warstwie aplikacyjnej można stwierdzić, iż istnieją konkretne pola wykorzystania rachunkowości na potrzeby sprawiedliwości, w różnych jej rozumieniach, oraz że użyć można w tym celu zarówno ewidencji, jak i sprawozdań finansowych oraz innych (raporty CS i środowiskowe), analiz kosztów, budżetowania oraz organizacji związanej z rachunkowością (np. układ ośrodków odpowiedzialności, zakładowy plan kont). Niniejsze wnioski uprawniają do stwierdzenia, że na gruncie teoretycznym udowodniono hipotezę, iż rachunkowość, pomimo realizacji przede wszystkim celu gospodarczego, a więc racjonalno-egoistycznego, może być wykorzystana w celu wdrażania w życie idei sprawiedliwości, w różnych rozumieniach tej ostatniej, a więc w realizacji celu aksjologiczno-społecznego.

Literatura

- Arystoteles, 1996, *Etyka nikomachejska*, [w:] *Arystoteles, Dzieła wszystkie*, t. V, PWN, Warszawa.
- Czarnecki P., 2008, *Dylematy etyczne współczesności*, Difin, Warszawa.
- Drabarek A., 2008, *Pojęcie sprawiedliwości w demokracji. Czy zawsze sprawiedliwe jest to, co się komu słusznie należy?*, [w:] *Czy sprawiedliwość jest możliwa?*, red. D. Probuca, Impuls, Kraków.
- Jasiński L., 2012, *Ekonomia i etyka*, WAM, Kraków.
- Litwiniszyn A., 2008, *Konteksty sprawiedliwości*, [w:] *Czy sprawiedliwość jest możliwa?*, red. D. Probuca, Impuls, Kraków.
- Łada M., 2015, *Międzyorganizacyjna rachunkowość zarządcza – zakres i specyfika*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, t. 82 (138).
- Łada M., 2016, *Śledczą rachunkowość zarządczą – studia przypadków opinii biegłych dotyczących zaniżania cen sprzedaży*, Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów, Zeszyt Naukowy nr 152, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie.
- Machura P., 2008, *Sprawiedliwość jako cnota intelektualna*, [w:] *Czy sprawiedliwość jest możliwa?*, red. D. Probuca, Impuls, Kraków.
- MacIntyre A., 2007, *Czyja sprawiedliwość? Jaka racjonalność?*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- Magdziak M., 2008, *Uwagi o zasadzie równej miary*, [w:] *Czy sprawiedliwość jest możliwa?*, red. D. Probuca, Impuls, Kraków.
- Nowak M., 2015, *Czy rachunkowość jest moralna? Dyskurs z pogranicza pomiaru gospodarczego oraz filozofii etyki*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 399.
- Podrez E., 2008, *Sprawiedliwość – między utopią a kompromisem*, [w:] *Czy sprawiedliwość jest możliwa?*, red. D. Probuca, Impuls, Kraków.
- Possenti V., 1998, *Nihilizm teoretyczny i śmierć metafizyki*, PL-SITA, Lublin.
- Possenti V., 2003, *Filozofia po nihilizmie*, PTTA, Lublin.
- Possenti V., 2004, *Filozofia i wiara*, WAM, Kraków.
- Possenti V., 2006, *Świeckość wobec prawdy*, Społeczeństwo. Studia. Prace badawcze. Dokumenty z zakresu nauki społecznej Kościoła, nr 4–5.
- Probuca D., 2008, *Czy sprawiedliwość jest możliwa?*, [w:] *Czy sprawiedliwość jest możliwa?*, red. D. Probuca, Impuls, Kraków.
- Promieńska H., 2008, *Trzy powody, dla których sprawiedliwość stanowi konieczny wymiar ludzkiej egzystencji*, [w:] *Czy sprawiedliwość jest możliwa?*, red. D. Probuca, Impuls, Kraków.

Rarot H., 2008, *Sprawiedliwość jako prawda*, [w:] *Czy sprawiedliwość jest możliwa?*, red. D. Probućka, Impuls, Kraków.

Ślipko T., 2010, *9 dylematów etycznych*, Petrus, Kraków.

Tomasz z Akwinu, 1966, *Suma Teologiczna*, t. 18, *Sprawiedliwość*, Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas”, Londyn.

Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. 1994, nr 121, poz. 591.